

Mr. drs. C. Homan

Klimaatverandering en het Noordpoolgebied

“Elk voordeel heeft zijn nadeel”

De naam Willem Barentsz staat in de annalen van onze vaderlandse geschiedenis te boek, als de koopman en wetenschapper die driemaal tevergeefs probeerde een zeeweg rond de noordkust van Rusland naar het Verre Oosten te vinden. Na ruim drie eeuwen is dankzij klimaatverandering de ambitie van Willem Barentsz realiteit geworden.

De route waar Barentz tevergeefs naar zocht, is inmiddels voor een paar maanden per jaar bevaarbaar. Door het snelle smelten van ijskappen in het Noordpoolgebied, ontstaan nieuwe waterwegen en internationale handelsroutes. Het gaat hier om drie zeeroutes, namelijk de Noordoost Passage boven Rusland, de Noordwest Passage boven Canada en de Noordelijke Passage dwars over de geografische Noordpool. Deze laatste is waarschijnlijk pas op de lange termijn voor de scheepvaart toegankelijk.

De Noordwest Passage, al sinds 2006 in de zomer redelijk ijsvrij, verkort de afstand tussen Rotterdam en Seattle met 25%: een winst van 2000 zeemijl vergeleken met de passage via het Panamakanaal. De Noordoost Passage levert nog meer winst op. De reis van Rotterdam naar Yokohama is 42% korter dan die via het Suezkanaal. Hoewel de Noordoost Passage sinds 1991 voor commerciële schepen officieel open staat, is zij vermoedelijk door de hoge ‘escort’-tarieven onaantrekkelijk gebleken voor niet-Russische schepen. Voor de Noordwest Passage geldt momenteel geen tariefregime.

Natuurlijke rijkdommen

Klimaatverandering zorgt tevens voor ontsluiting van natuurlijke rijkdommen in het Noordpoolgebied. De Amerikaanse *Geological Survey* schat dat zich zo’n 25 procent van de onontdekte olie- en gasreserves in het gesteente van het Noordpoolgebied bevindt. Naast levende, natuurlijke rijkdom als vis, zijn ook mineralen als steenkool, tungsten, zink, lood, zilver, diamant, mangaan, chroom, titanium, nikkel en koper in het poolgebied aanwezig. De olie- en gasvoorraden zullen echter op korte termijn nog niet te winnen zijn. De Noordelijke IJszee is zo’n 4.300 meter diep, en met huidige technieken is winning slechts mogelijk tot op drie kilometer diepte.

Botsende belangen

In tegenstelling tot Antarctica, kent het Noordpoolgebied geen internationaal regime. Het behoort grotendeels tot de internationale wateren en de bodem daaronder is vooraan nog niemand. De disputen stapelen zich dan ook op. Zo plantte de Russische poolexpeditie

‘Akademic Fjodorow’ op 2 augustus 2007 een Russische titanium vlag op de bodem van de IJszee. Toenmalig president Poetin feliciteerde de aquanauten en claimde bijna de helft van de Noordelijke IJszee. De Russen stellen namelijk dat een groot deel van de zeebodem onder de Noordpool in het verlengde ligt van het Russisch Mendelev-rif. Onmiddellijk volgden reacties uit de Verenigde Staten, Canada en Denemarken, die elke Russische aanspraak negeerden. Eerder dit jaar heeft Rusland aangekondigd een Arctische strijdmacht op te richten, die de Russische belangen in het Noordpoolgebied moet beschermen en de militaire veiligheid in de regio moet garanderen.

Om haar soevereiniteit kracht bij te zetten, heeft de Canadese regering plannen aangekondigd om acht Arctische patrouillevaartuigen aan te schaffen die hun operaties in 2013 beginnen. Daarnaast wordt in 2010 de aanleg van een diepwaterhaven in Nanisivik gestart, komt er een Arctisch trainingscentrum, en wordt de Arctische *Ranger Force* tegen 2012 uitgebreid van 4.300 tot 5.000 militairen.

De Verenigde Staten hebben altijd geweigerd om Canadese soevereiniteit over de Noordwest Passage te erkennen. Zij baseren dit op de internationale norm dat territoriale wateren twaalf zeemijlen vanaf het dichtstbijzijnde land ophouden.

Overleg

Canada, Denemarken, Noorwegen, Rusland en de Verenigde Staten kwamen vorig jaar in mei op ministerieel niveau bij elkaar, op Groenland, om de kou uit de lucht te halen. Zij besloten hun geschillen in VN-verband aan te pakken. Het kader voor onderhandelingen wordt in het bijzonder geboden door het VN-Zeerechtverdrag. Vanaf de kustlijn geldt een grens voor de territoriale wateren van 12 zeemijl. Daarnaast geldt vanaf de kustlijn een exclusieve economische zone (EEZ) van 200 zeemijl. Hier geldt een alleenrecht op exploitatie van grondstoffen en visgronden. Volgens dit verdrag mogen landen namelijk gebieden die tot 200 mijl buiten hun territoriale wateren liggen, commercieel exploiteren. Ook is afgesproken toestemming te geven om tot op een maximum van 350 zeemijl mineralen en niet-levend

materiaal te winnen op het continentaal plateau waartoe het betreffende land behoort.

Uit angst dat het hun soevereiniteit zou aantasten, hebben de Verenigde Staten dit verdrag nooit geratificeerd. Nu zij echter bang zijn de slag om de fossiele brandstoffen rond de Noordpool te missen, zullen de Verenigde Staten het verdrag waarschijnlijk gaan ratificeren.

Nadeel

Er is ook een nadeel. Een gebied zo groot als Frankrijk en Duitsland samen, bestaat uit diepgevroren veengrond waaruit door de stijging van de temperatuur de permafrost verdwijnt. Voor de laatste ijstijd was het gebied rijk aan dieren- en plantensoorten. Toen het gebied afkoelde, werden alle organische resten ingevroren. Nu de temperatuur stijgt, smelt de permafrost. Op plekken waar zuurstof aanwezig is, leidt het rotten van de ontdooide organische resten tot de productie van CO₂. Maar in een zuurstofarme omgeving, onder water, komt bij de ontbinding van methaan een gas vrij dat nog 23 keer meer warmte vasthoudt dan CO₂.

Dit laatste is het geval wanneer de smeltende permafrost nieuwe meren creëert in het Siberische landschap. De permafrost aan de randen van de meren smelt sneller, waardoor de omliggende grond het meer in stort. Het methaan dat uit de organische resten die ontbinden, vrij komt, borrelt naar de oppervlakte en vliegt de atmosfeer in. Katy Walker van de Universiteit van Alaska heeft berekend dat miljoenen tonnen methaan de lucht in gaan als de permafrost verder ontdooit.

Tot slot.

Tijdens de Koude Oorlog was het Noordpoolgebied vooral militair-strategisch van belang. De NAVO en het Warschaupact deelden hier een grens. Bovendien vormde het poolgebied een veilige schuilplaats voor nucleaire onderzeeboten die een vitale rol speelden in de doctrine van de wederzijdse afschrikking. Inmiddels hebben door de klimaatverandering vooral de geostrategische (of geopolitieke) en ecologische betekenis van het gebied aan belang gewonnen, met alle potentiële conflictstof die hier uit voort kan vloeien, tot gevolg. ◀